

Аб Ляскавіцкай воласці на ст. 26 гаворыцца, што „ў гэтай воласці былі ўзяты, вільч (?), крыху (?), б у й н е й ш ы я гаспадаркі, якія, магчыма (?) хавалі свае сапраўдныя размеры“ (падрэсл. намі, Рэд.). І шмаг яшчэ падобных да гэтага сьцьвярджэнняў аўтара можна было-б прывесці, але спадзяёмся, што сумленнасць полемічных прыёмаў А. Смоліча і гэтым даказана.

Што-ж гэта? Выходзіць, што „калі на клетцы сляна прачытаеш надпіс: „буўвал“, — ня вер вачам сваім?“

Адзначаючы ў нашай рэцэнзіі якасць „адмыслова“ сабранага матар'ялу, мы яшчэ дадаём: „Ня кажучы ўжо наогул аб недастатковай колькасці матар'ялу для выканання пастаўленай аўтарам задачы. *на 6 гаспадарках* ні ў якім разе ня можна, ня толькі рабіць раёнаванне, але і даць нават прыблізнай характарыстыкі арганізацыйных тыпаў сялянскае гаспадаркі“.

Адчуваючы, што гэта іменна так, А. Смоліч у сваім лісту папраўляецца тым, што вызначае яшчэ раз задачы свае працы — „Арганіз. сляна. г-кі ў раёнах Цэнт. Беларусі“, — падаючы іх да характару зробленага раёнавання.

Так, ен піша „Задачаі маёй працы было даць *аналіз* важнейшых *геаграфічных (раённых) тыпаў* сялянскай гаспадаркі Цэнтр. Беларусі на падставе бюджэтных матар'ялаў“.

Як бачым, „пытанне аб раённых тыпах сялянскай гаспадаркі і іх географічным размяшчэнні“ ўжо падмяняецца толькі „аналізам“ няма ведама адкуль зьвіўшыхся „раённых тыпаў“. Але гэта яшчэ ня ўсё.

Далей аўтар робіць *геаграфічную „узвязку“ гэтых „важнейшых географічных (раённых) тыпаў“* пры дапамозе „грубай схэмы раёнавання Цэнтр. Беларусі па даных за 1916 год“ (падр. намі—NN).

Ня кажучы ўжо аб лёгчай нявытрыманасці падобных мэтавых вызначэнняў А. Смоліча, кідаецца ў вочы яго тэрміналогічна бытаніна і таўтологія, як-то: географічны (раёны) тып і зноў-ткі, яго географічнае размяшчэнне (?), а таксама ўзвязка гэтых географічна-раённых, географічна-размяшчальных, тыпаў з „агульнаю сыхэмаю географічных ведаў“.

А што-ж уявіць сабою „сыхэма агульна-геаграфічных ведаў“, з якою робіцца ўзвязка?

А гэта, зноў-ткі, — „геаграфічныя (раёныя)“ тыпы, толькі ўжо не сялянскай гаспадаркі, а наогул сельскае гаспадаркі, атрыманыя па даных 1916 году.

Апошнія даныя „захапляюць усе гаспадаркі бяз розніцы катэгорый, як сялянскія, так і прыватна-ўласніцкія“.

І вось, з гэтымі данымі робіцца А. Смолічам як рознае параўнаньне даных 1923 г., атрыманых толькі з так названых „тыповых сярэдніх“ гаспадарак, так і раёна, атрыманыя на падставе даных за 1916 г., зьяўляюцца раёнамі, па якіх механічна нашываюцца даныя за 1923 г.

Выбачайце, падобныя прыёмы інакш, як складаньнем аршынаў з пудамі, і назваць пельга.

А што датычыцца даных перапісу 1916 году, то мя і ня думалі супярэчыць іх умеламу вакраістаньню.

Тое-ж самае гавораць і словы з нашае рэцэнзіі (якія чамусьці падабалася А. Смолічу перакрываюць па свайму): „Праўда, аўтар і не спрабуе рабіць раёнаванне паводле матар'ялаў свайго досьледу, а скарыстоўвае гэты матар'ял для характарыстыкі тых раёнаў, якія вызначаны ім па даных масавае статыстыкі за 1916 год, зусім ігнаруючы такі факт, як Кастрычнікавая рэволюцыя і зьмены ў сельскай гаспадарцы, якія адбыліся ў зьвязку з ёю“.

Тут, як бачыце, не адцягнанае ігнараваньне Кастрычнікавай рэволюцыі (як гэта б'яе А. Смоліч), як сацыяльна-політычнага зьявішча, а канкрэтны нывучот „зьмен у сельскай гаспадарцы“, во ў чым справа.

І вось, калі, пасля такой бытаніны, А. Смоліч ганарыста ўзьлімае галаву і з вышнімі птушанага палёту пачынае яшчэ нас „выпраўляць“, дык гэтай яго поза выклікае толькі смех.

Але гэтай пазыцыяй яму падабаецца і з яе ён абваляваецца ўсім сваім цяжарам на падпуню намі ў рэцэнзіі класіфікацыю ўжываемых ім паказчыкаў, разбітвае „забытанія“ намі катэгорый і цэлым шэрагам пытаньнікаў, настаўленых ні к сялу, ні к гораду, саўсім зьнішчае паданую класіфікацыю.

Даводзім, у сваю чаргу, да ведама А. Смоліча, што падобная класіфікацыя не зьяўляецца вядумаю „рэцэнзэнта“ і ня нова ў літаратуры, а каб не заставацца нялісьменным, пават у такіх прымітыўных пытаньнях, і каб ня быць саматужнікам, цяжыра раім зьвярнуць увагу на азнамленьне з існуючымі „прымітыўнымі шаблёнамі“ наогул, а па данаму пытаньню прачытаць у першую чаргу хаця-бы такія падручнікі, як вядомыя працы па раёнаваньню Б. Н. Кніповіча і Н. П. Нікіціна.

Дый што-ж па сутнасьці, акрамя бытаніны, унёс А. Смоліч сваім тлумачэньнем гэтых паказчыкаў?

У нашай рэцэнзіі вельмі выразна сказана, што ўжываемыя А. Смолічам „паказчыкі“ можна падзяліць на дзьве групы:

1) Натуральныя (глеба, клімат, рэльеф) і

2) Натуральна-тэхнічныя (процент, суадносіны культур, быдла на 100 дзес. засеу і інш.).

Першая група характарызуе ўмовы сельска-гаспадаркага вытворчу, а другая самы працэс“.

Не падабецца А. Смолічу тэрмін „натуральныя“ (у разуменьні — „естественные“), добра, называючы іх прыроднымі (спрачача за гэта з Смолічам ня будзем, хаця даная нам назва і „згодна з беларускай тэрміналёгіяй“). Але-ж Вы іх зразумелі. А раз зразумелі, дык чаму-ж крыўляцца і падымаць шум?

Мы падрабязна не разьбіраем пытаньня аб тым, наколькі поўна ахапляюць паказчыкі-прадпасылкі, прыцягнутыя Смолічам (1-я група), усе ўмовы сельска-гаспадаркага працэсу, бо для гэтага патрабавалася-б шмаг месца, скажам толькі, што наколькі аўтар „Орг. сля. г-кі ў раён. Цэнт. Бел.“ карыстаецца пры раёнаваньні (ня гледзячы на ўсе адмоўныя запэўненьні) пераважна першаю групую паказчыкаў (а інакш і зрабіць ён ня можа, бо па выпадку правалімага ім, як ужо раней было сказана, параўнаньня непараўнальных вылічыв. гаспадарчых адзнакі валасьцей, па даных 1923 году, ня сходзіцца з гаспадарчымі адзнакамі раёнаў, артыманых па даных за 1916 год), то атрыманыя раёны, па сутнасьці, не зьяўляюцца эканамічнымі раёнамі.

Калі далей яшчэ да гэтага няўнясьць механічнае групоўкі астатніх паказчыкаў і інтэрвалаў на паказчыкі першае групы, узятыя за падставу, ды калі зразумець усё гэта ня б'ягаўшы, дык і стане зразумелым, „што благога“ ў тым, што раёны рассыпаюцца на шэраг падраёнаў.

Праўда, А. Смоліч маўкліва прызнае адсутнасьць вытрыманае мэтодалогіі раёнаваньня але ён за тое нападае на нас з другога боку. Вельмі не падабаюцца яму:

I) „угледжваньне неадрэзанае залежнасьці арганізацыі гаспадаркі ад натуральных (ці, па Смолічу, прыродных) умоў“.

II) „пакладзеньне перад снажыцьцёвым уплывам сямі на арганізацыйную структуру гаспадаркі“ і

III) аб'яднаньне яго „з нэонародніцкай, дробна-буржуазнай школай у сельска-гаспадарчай эканоміі“.

Разгледзім на парадку вельмі павярхоўную аргументацыю аўтара па гэтых пытаньнях.

Па першаму пытаньню ён кажа ў сваім лісьце: „Калі мы хочам вытлумачыць сабе *прыродную базу, на якой разьвіваецца пэўны тып гаспадаркі*, дык гэта няк не (тут ён бярэ словы рэцэнзіі ў зышчаючыя кавычкі—N.)“ азначае, што сапраўднае разьвіцьне гаспадаркі, як тэхнічна прагрэс і на яго падставе рост вытворчых (у рэцэнзіі зроблена апіска і замест вытворчых надрукавана — „тэхнічных“—N) адкідаецца (падр. намі—N) і далей ідзе запэўненьне аб тым, што раёнаваньне не базіравалася „выключна на прыродных умовах краю“.

Тут-жа А. Смоліч даводзіць да нашага ведама, што ня ён трымаецца поглядаў нэонароднікаў, а „рэцэнзэнт“ (!). Мэтод і аргументацыя, як бачыце, гостраўная, але паспрабуем яе разабраць.

Што азначае „*вытлумачыць сабе прыродную базу, на якой разьвіваецца пэўны тып гаспадаркі*“? Выходзіць, што пэўнай прыроднай базе ўласцівы пэўны тып гаспадаркі або наадварот. Інакш гэтага сьцьвярджэння разумень ня можна. Не разумее яго інакш і А. Смоліч, бо ён ніколі не задумваецца аднесці асобную воласць у тэй або іншы раён „галоўным чынам паводле сваіх глеб“ (ст. 40), ня гледзячы на тое, што канкрэтны тып гаспадаркі не адпавядае „прыроднай базе“ (апошнія відань, лічыцца А. Смолічам жыцьцёваю недарэчнасьцю).

Акрамя таго, праца Смоліча здабараецца вельмі частымі падрэсліваньнямі на кшталт таго, што „ў фармаваньні тыпаў жывёлагадоўлі *зьявіліся значэньне павінны (?) менш суадносіны раўняй і прыроднае кармовае влошчы*“ (падр. намі—N) і г. д.

Каб паказаць А. Смолічу адсутнасьць у яго тлумачэньнях дыялектычнага разуменьня „залежнасьці сельска-гаспадаркага разьвіцьня ад розных фактараў“, мы хочам прывесці толькі дзьве цытаты з Плеханава.

I) „Дзейнічаючы на прыроду па-за ім, чалавек зьямяне сваю ўласную прыроду. Ён разьвівае ўсе свае здольнасьці, а паміж імі і здольнасьць да „вырабу прыладаў. *Але ў кожнай даны час мера гэтай здольнасьці вызначаецца мерай ужо дасягнутага разьвіцьня вытворчых сіл*“. (Н. Бельтов. К вострому о развитии монистического взгляда на историю. ст. 124, падр. аўтарам).

II) „Разьвіцьне вытворчых сіл, якое вызначае сабою, нарэшце, разьвіцьне ўсіх грамадзкіх адносін, вызначаецца *асаблівасьцямі географічнага асяроддзіна*. Але, раз вынікнуўшы, даныя грамадзкія адносіны *самі робяць уплыў на разьвіцьне вытворчых сіл*. Такім чынам, *тое, што ў пачатку зьяўлялася вынікам, у сваю чаргу, становіцца прычынай*“. (Г. В. Плеханов. Основныя вопросы марксизма, ст. 39; — падр. намі—N).

Мы лічым, што тлумачэньні А. Смоліча вельмі далёкі ад тлумачэньняў палізаваных у гэтых цытатах, бо насадзіць разьвіцьне тыпу гаспадаркі неадрэзана на „прыродную базу“ можа толькі эканамісты, нічога агульнага ня маючы з марксызмам.

Па другому пытаньні, аб спажывальным уплыве сямі на організацыю вытворчых галін, аўтар лісту абязьджаецца ссылацца на ст. 130 свае працы, дзе ён параю слоў (падыю іх цалком) з 130 старонак усяе прапе абмоўлюе аб тым, што ў дзітэнскаўна-земляробчых раёнах разьвінчыце „коопэрацыі... і больш поўныя формы калектывнае гаспадаркі будуць мець найбольш даступную глебу (чаму?—N) і спагадныя ўмовы“.

Ну што-ж і „самы далёкі пункт зямное кулі да чаго-небудзь ды блізка“.

Каб мы сталі крытыкаваць А. Смоліча згедна яго пазасобных „фраг“, то ня ведаю, што-б атрымалася; у кожным разе, можна было-б зрабіць з яго, што толькі пажадала.

Цікава, а мусіць А. Смоліч наўмысьля пасылае сваю працу супярэчнымі меркаванымі для таго, каб мець пры неабходнасьці шычылку? Але гэта ўжо яго справа.

У кожным разе, слажыцца фігуруе ў аўтара адной з важнейшых умоў, ад якіх залежыць організацыя селянскае гаспадаркі ў Беларусі (?)... і паўтараецца гэтая ўмова даволі часта.

Праўда, гаворыць аўтар і аб рынку, але гэта ў яго толькі паміж іншым.

Аб умяшаньні валавога прыбытку, выражанага вальерэтычна (як цалком, так і па пазасобных галінах гаспадаркі), для мэт выяўленьня сельска-гаспадарчых тываў і іх географічнай дэкалінацыі, А. Смоліч ня „супярэчыць“, назварот, ён лічыць сьбе пільным на яго ўжывальню. Яшчэ раней, кажа Смоліч, чым запрапанавалі свой мэтад Котав і Студэнскі, я ў дзінні прысь „(Орг. сел. гас. ў раён. Цэнтр. Беларусі“—N) прыняваў для характарыстыкі раённых тываў гаспадаркі аналіз валавога і чыстага прыбытку і разьмеркаваньня апошняга“.

Што валавы прыбытак прыпачынаецца ў працы Смоліча (праўда, не вальерэтычна выражаны, а ў жытніх адз., што крыху роўнінны) мы гэтага не адмаўляем, пытаньне толькі ў тым, як ён яго ўвясла ў „агульную сыстэму“, свае працы.

Ці-ж гэты валавы прыбытак зьяўляецца ў яго падставай.—Валома не. Ён толькі прыцягнуты на прычыну: „каб было ўсяго патроху“.

Вось наконт таго, што Смоліч або іншыя, прывадзімыя ім аўтары, першыя прапанавалі гэты мэтад,—можна наспрачачца. Адначасова можна наспрачачца і наконт таго, што А. Смоліч называе гэты мэтад „буржуазным“ (!) і тым самым думае кагось запужаць.

Дарэмна, саўсім дарэмна ўжываць такія прысьмы, бо гэтаму могуць наверх хіба толькі дзеці, ды то, глядзец, не наверх на пазэра, які можа напрасць даказаць такую догму. Бо па аднаму таму, што падобны мэтад прапануе *зараз* (пад.—N) буржуазныя эканамісты Студэнскі яшчэ ня знача, што гэты мэтад „буржуазны“ па сваёй сутнасьці (мы, разумеюцца, не гаворым у даным выпадку аб дэталіх гэтага мэтоду).

І мы тут цалком згодны з С. Г. Ужанскім, які кажа: „Г. А. Студэнскі, буржуазны тэорэтык, зрабіў вялікі шаг уперад, стаўшы на шлях прызнаньня аб’ектыўна-соцыялагічнага мэтоду, у чым ён збліжаецца (як і наогул буржуазны), з азнаку ад А. Н. Чэлінцава (да і наогул усіх дробна-буржуазных тэорэтыкаў), з асноўным падыходам марксысцкае школы (С. Г. Ужанскі). Асновныя измерітэлі састояння, эвалюцыі і прогрэса сельскае хазяйства, ст. 10“.

Наконт паходжэньня самога мэтоду А. Смоліч таксама глыбока памыляецца, ня ён і ня Студэнскі з Котавым уларшыно загаварылі аб гэтым мэтодзе, а У. І. Ленін.

Так, яшчэ ў 1913 гаду У. І. Ленін пісаў: „Групоўка земляробчых гаспадарак па вялічынні плошчы зямлі, займаемай або апрацоўваемай імі, сьць адзіная групоўка, ужываемая... у значнай большасьці Эўропэйскіх краін“.

„Але яна (гэтая групоўка—N) яўна недастаткова, бо зусім ня ўлічвае процэсу інтэнсыфікацыі земляробства, росту затрат капіталу на адзінку зямельнае плошчы ў выглядзе жыўскае, машыны, палешчанага насення, палешчанага прыёмаў культуры і г. д.“.

„Пагэтаму групоўка гаспадарак па колькасьці зямлі ў значнай большасьці выпадкаў уносіць перазьмернае спрашчэньне і пагрубаьне ва ўвядзеньне аб разьвінці земляробства“.

І далей: Групоўка гаспадарак па вялічынні грашовай вартасьці прадуктаў, якія ня йдуць у корм жыўскае, робіць вялікі крок на сустрэчу... важнейшаму тэорэтычнаму запатрабаваньню“ (Н. Ленін. Собрание сочинений, т. IX ст. 221, 222, 228).

Як можна з гэтых цытат уяўніцца, разважаны А. Смоліча, адносна буржуазнасьці і паходжэньня гэтага мэтоду, зьяўляюцца проста памыкаю, вынікаючай з ныведаньня літаратуры.

Такім чынам, пункт рээнзіі, аб далучэньні А. Смоліча да нэонародніцкае школы, цалком пэўны, бо ўсе пералічаныя ў ім элемэты (сярэдня гаспадарка, натуралістычна-тэхнічныя паказьнікі, узірэнне непасрэднае залежнасьці тыпу гаспадаркі ад натуральных умоў і асабна, ад *спажываць сямі*) у наяўнасьці.

Праўда, такі конгломерат элемэнтаў не ва ўсякага нэонародніка напаткаеш, але ў гэтым, відаць, і сутнасьць А. Смоліча.

Дэкрэтыўная заява А. Смоліча адносна таго, што намі „беспадстаўна“ залічваюцца гэтыя катэгорыі ў нэонародніцкі багаж зьяўляецца ні больш, ні менш, як непаразумным, вынікаючым, зноў-ткі, з недастатковай сьведомасьці аўтара, бо падобнае залічэньне не зьяўляецца новым. Раім Смолічу, раней, чым разважаць па гэтым пытаньню, азнаёміцца хоць крыху з марксысцкай крытыкай нэонародніцкай школы, у прыдатнасьці,

на першы раз раім прачытаць працу Крымана— „Три отзыва о работах представителей мелкобуржуазной экономии“.

Паўстае толькі пытаньне:—як папаў А. Смоліч у гэтую школу? Яго напалохнасьць і упартэ адмаўленьне ад такога „шкоднага ярыяка“ прымушае нас думаць, што аўтар „Орг. сел. г-кі ў раён. Цэн. Бел.“ залез туды не таму, што гэтая школа яму падабаецца, а дзюжучы сваёй, мякка кажучы, неасмыржонасьці і сваёму нежаданьню лічыцца з існуючымі тэорэтычнымі і мэтодалогічнымі „шаблёнамі“, якіх ён далёка не перарос.

У заключэньне хочацца яшчэ сказаць, што дарэмна А. Смоліч пацяшаўся над нашымі здольнасьцямі ў філэсэфі, бо яго „алеінае сьмя“, ня глядзічы на тлумачэньні (сэнь якіх нам і бяз Смоліча сьць добра вядомы), пакідае ўсё-ж за намі права назваць ільвінае быльлі— „штатніным быльлісм“. Каб даказаць нашу няпсьменьнасьць, А. Смоліч прыцягае на дапамогу расійскую мову (дзюжчы, відаць, што для нас гэта будзе больш зразумела), але дазвольце Вас, не абы які філэсэг і эканамісты, запэўніць, што і па расійску псьменьныя людзі ня кажучы— „маслічныя сьмена“, а звычайна гавораць— „сэмена маслічных“..., а ў гэтым-та і справа.

На гэтым мы і скончым свой адказ А. Смолічу, бо астатнія яго явявтрыманьня выпады ня маюць прыныповага характару і таму застаюцца на іх лічым непатрэбным.

N.

Адказны рэдактар В. Кноры

Члены рэдкалегіі { А. Сянкевіч
М. Абрамчук